

„Na Hradě rozhoduje v konečné instanci pouze jediná osoba a tou je prezident,“ říká Jiří Pehe

Alexandr Kramer

■ Pane doktore, senátor Václav Benda minulý týden obvinil „Hrad“ z politiky, která při objektivně smlouvala proti našemu začlenění do NATO. Vy jste ve svém vyjádření pro Právo označil toto tvrzení za fantasmagorii a panu Bendoi jste doporučil návštěvu psychiatra. Mohl byste se k tomu teď vrátit obšírněji?

Pro upřesnění: Nedoporučil jsem panu Bendoi návštěvu psychiatra, jen jsem řekl, že jeho argumenty nejsou měřítkem pro veřejnou analýzu, ale byly by také materiálem pro psychologa nebo psychiatra. Obvinění, která vyslovil, podle mého názoru skutečně svědčí o tom, že pokud jde o politickou realitu, říká pan senátor Benda v jakémsi vlastním světě. Prezident – a s ním politika i celý „Hrad“ – byl vždy rozhodným zastáncem naší integrace do euroatlantických struktur včetně NATO. Tvrdí-li pan Benda opak, pak opravdu nevim, o čem mluví. Stejně jako když tvrdí, že „Hrad“ neustále organizuje jakási spiknutí.

■ Ta spiknutí podle něj spočívají v tom, že se prezident angažuje ve „svržení“ Václava Klause a že spolupracoval s těmi, kdo se snažili expremiéra po volbách definitivně vyšachovat z politiky. Lze i toto obvinění odbyt jako fantasmagorii?

Prezident se nikdy neangažoval v tzv. pádu Václava Klause. Když přinesl loni v Rudolfinu svůj kritický projev, vyslovoval prostě své názory; jeho kritika přitom neměla pouze proti Václavu Klausovi, byl to rozbor situace, jak ji v té chvíli viděl. Václav Klaus padl v důsledku rozpadu vládní koalice, z níž odešli dva menší partneři, a v důsledku rozpadu své vlastní strany.

■ Mohu to, co říkáte, chápat tak, že ani pan Zeleniec před svou rezignací, ani pan Ruml před vystoupením, v němž vyzval premiéra k odstoupení, ani pánové Lux a Skalický předtím, než odvedli své strany z vlády, nekonzultovali tyto kroky předem s prezidentem?

V žádném případě. Jsem přesvědčen, že oni sami dobře věděli, že něco takového by nepříběžně v úvalu, protože prezident je člověk loajální. A byl tedy loajální i vůči Klausově vládě, navzdory všem problémům, za něž nesla odpovědnost. Neboť to byla vláda, kterou jmenoval prezident v té době několikrát řekl, že „nehodlá být tím, kdo bude Klausovi vydávat schody“ – a protože je to člověk principiální, nejen to říkal, ale také se toho držel.

■ Přesto: O tom, že dva Václavové stojí v čele státu se příliš nemluví, po tři léta cvrkali vrabci na střechě. Veřejným tajemstvím je i to, že po červnových volbách prezident nalezl zalíbení v předstávě vlády vedené Josefem Luxem a s účastí Inu Josefa a že Jana Ruml přemlouval, aby do takové koalice vstoupil. Když se Ruml k tomu přemluvil nenechal, vsy sám jste ho za to ostrě kritizoval. Lze se pak divit tím, kdo psal, že „je veta po nadstrančnické prezidentovi“?

Prezident má při sestavování vlády důležitou, téměř klíčovou roli. Když ho Miloš Zeman po červnových volbách informoval, že se pokusí sestavit koalici vlády ze složení, o němž hovoříte, samozřejmě cítil povinnost této varovat pomoci. Osobně ale mohl dovědět, že nikdo do něčeho netlačil; byl při přípravě pomoci svým zprostředkováním, pokud ho o to politici požádají. Prezident má samozřejmě právo preferovat určitá řešení; v daném případě se několikrát vyjádřil, že je především o stabilitu, kterou by této zemi přinesla vláda s většinou podporou v Parlamentu. Zmíněná varianta se z toho hlediska jeví jako nejshodnější.

■ Těch možností většinou vlády ale bylo více; upřednostňoval-li prezident tu, která vyřadila z úvahy ODS, sotva se lze divit, že mu to měla a dosud má za zlé. Pokud měla ODS pocit, že si je někdo snaží vyřadit ze hry, pak by tím někým měl logicky být Miloš Zeman, který jakožto předseda nejvyšší strany sestavoval vládu v prvním kole povolených jednání a přišel s touto alternativou. Prezident jeho návrh respektoval a považoval do určité míry za svou povinnost pokusit se pomoci oné variantě na svět. Jiná varianta většiny vlády v této fázi jednání neexistovala, protože to tzv. velkou koalici ODS nestála a netlačila ji zejména ani ČSSD.

■ Dnešní vicepremiér Vladimír Špidla mi v květnu zdůvodňoval, proč nehlasoval pro znovuzvolení

Václava Havla prezidentem, slovy: „Mám pocit, že on sám pro sebe čerpá svůj mandát jakoby z jakéhokoli vyššího poselství, že necítí potřebu klasicky přímý politický mandát od voličů. V jeho počinu se projevily tendence k politice, která podle mého názoru překračuje rámec vymezený prezidentovi v ústavním systému České republiky.“ Nepřihodilo se prezidentovi to, co toliká jiným – totiž že se cítí být strážcem demokracie spíše osobně než systémově?

Prezident rozhodně respektuje základní systérové parametry demokracie. Často se ne podává – napolejše to učení právě pan senátor Benda – že je proti systému politických stran. To samozřejmě není pravda. Prezident už od roku 1990 vlády důsledně systém politických stran prosazoval; pokud přitom čas od času chová stran kritizoval, nelze to zaměřovat s odmítáním jejich funkce. Nepřátelství vůči politickým stranám jako takovým, z kterého již někteří lidé ve svém vyjádření stranictví obviňují, jsem u Václava Havla nikdy nezaregistroval – a stejně tak jsem z jeho úst nikdy neslyšel ani zmínku, že by si přál systém stran nahradit čímsi jiným. Trzení jeho kritiku, že propaguje jakousi „nepolitickou politiku“, jsou podle mě matematickým, v některých případech zřejmě účelovým.

■ Obraz Václava Havla jako nositele představy o „nepolitické politice“, o společnosti řízené vynikajícími osobnostmi – jakýmijsi platonskými „radami moudrých“ – nicméně dráždí jeho kritiku už po léta. Když pak počátkem tohoto roku za prezidentova přispění vznikl Tošovského „nepolitický“ kabinet, viděl v tom potvrzení svých podezření. Anž by se chtěl ztožňovat s panem Bendo, který v daných souvislostech hovoří o „útoky proti parlamentní demokracii“ a dokonce o „protofašismu“, přiznává se, že se ustavení vlády, která nevznikla na základě výsledků voleb, připadá i mně spíše jako selhání demokracie než jako její úspěch.

Za prvé bych se velmi ohradil proti tvzení, že Tošovského vláda byla nepolitická. O čem to, proběhla mluvivně? Vláda, kterou schválil Parlament, je vláda politická.

■ Největší zastoupení v té vládě měla strana, která se vůbec nezúčastnila voleb...

To je pravda – stejně jako je pravda to, že strany, které v té vládě byly, v podstatě vyjádřily horkou kašičku za ty, které od toho daly ruce pryč. Sociální demokracie rovnou řekla, že ona vláda sestavovat nebude, že chce předčasné volby. ODS se rozpadla na dvě strany a kamsi vládu sestavit nemohla. To, že krestánská demokracie a odštěpená Unie svobody znovu do vlády v Václavě Havlovi nepůjdu, bylo také jasné. Přitom země potřebovala na šest měsíců vládu, a ta vláda prostě nemohla být sestavena na základě výsledků voleb. Takže pokud dnes někdo prezidentovi vyčítá, že jmenoval takovou vládu, jakou jmenoval, připadá mi to velmi licoměrné.

■ Problém byl možná v dojmu, že právě taková vláda a takový způsob jejího sestavování se panu prezidentovi líbí... Jsem si jist, že prezident byl přednostem tomu, kdyby vláda mohla být sestavena na základě výsledků voleb. Taková vláda ale padla a ze změny poprvé po listopadu 1989 cítila krizi, kterou bylo třeba řešit předčasnými volbami. Tvrdí, že prezidentovi se podobný způsob sestavování vlády líbí, není fér. Co se mu nakonec líbilo, bylo to, že tato vláda – navzdory tomu, jak byla vytvořena – vláda velmi kompetentní. A to si myslím i já.

■ Vraťme se ještě k disjunkci Havel-Klaus. Líší se podle vašeho názoru tyto dvě výrazné osobnosti naší politiky zásadně ve svém celkovém pohledu na svět?

Myslím, že ano. Společně mají to, že jsou oba přesvědčenými demokraty a stoupenci tržního hospodářství. V náhledu na to, jakým způsobem má fungovat moderní demokracie, se však po mém soudu poněkud rozcházejí. Prezident vždy zdůrazňoval, že nestačí, abychom zavědli určité základní mechanismy a instituce, neboť demokracie je mnohovrstevný systém, ve kterém musí fungovat také vrstvy, jako je občanská společnost, že se v něm musí uplatňovat i prvky, jako je solidarita, občanská angažovanost apod. Demokracie v pojetí Václava Klause se mi zdá být technologičtější, zredukovanější na své základní elementy: instituce, mechanismy a záruky svobody individuální.

■ Ještě jednou zpět k Václavu Klausovi. Koncem minulého roku jste řekl, že pokud by se v lednu pokusil kandidovat na prezidenta proti Václavu Havlovi, nemá san-

ci. Myslete, že jí má v budoucnu... zejména podpoří-li jeho kandidaturu i ČSSD, což je nyní již představitel?

Myslím, že ano. ČSSD a ODS si v rámci „opoziční smlouvy“ rozdělily prakticky všechny nejvyšší posty ve státě, s výjimkou úřadu prezidenta, že je docela dobře představitel, že v budoucnu by se ta dohoda mohla týkat i této funkce. Domnívám se, že to je také důvod, proč se Václav Klaus tak vehementně vyjadřil proti přímé volbě hlavy státu, když na to byl nedávno donutěn. Jako představitel ideologicky velmi jasně vymezené strany, která má zhruba 30 procent stoupenců, je v přímých volbách patrně neuspěl;

ci, že Václav Havel své možnosti v roli státníka, kterou převzal po revoluci, už vyčerpal a že skepse vůči němu jako politikovi bude postupem času spíše narůstat než klesat. Zároveň jsem přesvědčen, že jako filozof toho má ještě mnoho co říci a že by mu své byl za to vděčnější než za to, bude-li si hrát na politika.“ Takhle slova byla pronesena před pět lety, tedy v době, kdy byl prezident fyzicky ještě v plné síle. V souvislosti s jeho nynějším zdravotním stavem však získala ještě další dimenzi. Je prezident stále odhodlán setrvat ve svém úřadě do konce funkčního období, které vyprší v roce 2003? Na základě všech signálů, které

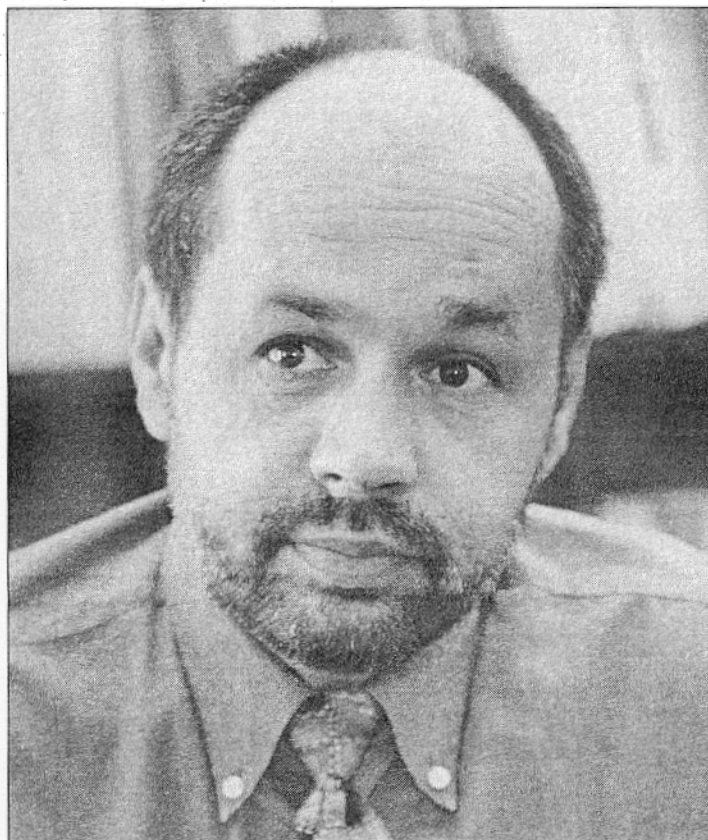

Foto: PRAVO - Václav Hlav

rozhodnutí uplatňovali. Pokud jsou někde posilována lidská práva, by měla být hájit, protože to jsou hodnoty, na kterých dnes stojí i naše vlastní společnost. Nebudeme-li tyto hodnoty hájit, protože k jejich obrození dochází kdesi daleko, protože je to příliš namáhavé a riskantní, protože bychom na to mohli doplatit ekonomicky, zkrátka proto, že se nám to nehodí, pak se samozřejmě vystavujeme nebezpečí, že ty hodnoty začnou usychat i u nás doma.

■ Václav Havel – vraťme se opět k němu – je intelektuál, filozof, moralista... Domníváte se, že se mu podaří sladit tyto fazety své osobnosti s rolí politiky? Než mi na to otázku odpovíte, odredciť vám, co mi už v dubnu 1993 řekl jeho životopisec, britský historik a novinář Michael Simmons: „Havlova intelektuální povinnost a hledačství jsou chvályhodné a zasluží si úcty, ale když stojí tvář v tvář realitě, není už jeho úsudek tak neomylný. (...) Tam, kde jde o otázky praktické politiky, nemá Havlův úsudek patrně o moc větší váhu než váš nebo můj... nebo úsudek duše v autobusu, jak u nás říkáme.“

Václav Havel je především státníkem; to znamená, že neprovozuje politiku v tom smyslu, jak ji provozují politické strany. V českém ústavním systému je prezident jakousi nadstrančnickou postavou a právě v tomto pojetí se velice dobře uplatňují ony stránky osobnosti Václava Havla, o kterých jste mluvil, především jeho schopnost filozofického nadhledu. Nemyslím si však, že by nějak výrazně selhal v rovině praktické politiky, kdykoli do ní nastoupil – že by si v ní počínal neobratně. Naopak, domnívám se, že jeho příspěvky k řešení různých ozehavých situací byly velice cenné a nejednou zcela zásadní. Samozřejmě, jako každý státník či politik i on se někdy mýlí ve svém úsudku zmylí, momentálně si ale na žádný takový konkrétní případ nepomínám. Za sebe mohu říci, že po celou dobu, po níž mám možnost s ním spolupracovat, nepřestávám obdivovat jeho schopnost velmi jasně politické analýzy.

■ Teď citát z předchozí otázky má ještě pokračování... „Mám po-

od prezidenta má, mohu říci. Ze má v úmyslu setrvat ve své funkci. K tvrzení autora, jehož citujete, bych podotkl, že, jak pozitivně Václav Havel přispěl či přispívá k politickému vývoji v této zemi, budou moci objektivně zhodnotit teprve budoucí historikové. Než mi na to otázku odpovíte, odredciť vám, co mi už v dubnu 1993 řekl jeho životopisec, britský historik a novinář Michael Simmons: „Havlova intelektuální povinnost a hledačství jsou chvályhodné a zasluží si úcty, ale když stojí tvář v tvář realitě, není už jeho úsudek tak neomylný. (...) Tam, kde jde o otázky praktické politiky, nemá Havlův úsudek patrně o moc větší váhu než váš nebo můj... nebo úsudek duše v autobusu, jak u nás říkáme.“

Václav Havel je především státníkem; to znamená, že neprovozuje politiku v tom smyslu, jak ji provozují politické strany. V českém ústavním systému je prezident jakousi nadstrančnickou postavou a právě v tomto pojetí se velice dobře uplatňují ony stránky osobnosti Václava Havla, o kterých jste mluvil, především jeho schopnost filozofického nadhledu. Nemyslím si však, že by nějak výrazně selhal v rovině praktické politiky, kdykoli do ní nastoupil – že by si v ní počínal neobratně. Naopak, domnívám se, že jeho příspěvky k řešení různých ozehavých situací byly velice cenné a nejednou zcela zásadní. Samozřejmě, jako každý státník či politik i on se někdy mýlí ve svém úsudku zmylí, momentálně si ale na žádný takový konkrétní případ nepomínám. Za sebe mohu říci, že po celou dobu, po níž mám možnost s ním spolupracovat, nepřestávám obdivovat jeho schopnost velmi jasně politické analýzy.

■ Jenže obrovské jsou i nároky funkce, kterou vykonává. S ohledem na jeho křehké zdraví – nebylo by pro něj a možná i pro nás lepší, kdyby se místo vyčerpaného muže na Hradě stal respektovaným hlasem z Hrádků?

To je náročná, co si musí rozhodnout o něm. Páté se v podstatě na jeho fyzické možnosti, na jeho odhodlání

podkračovat ve výkonu funkce navzdory různým zdravotním handicapům. To ale opravdu není otázka pro mne, protože každý člověk v nejlepším případě, jak se cítí a na co se cítí. Prezident zatím odpovídal na to otázku tím, že pokračuje ve své funkci. Mluví v této věci za něj nebo mu doporučovat, co má udělat, bylo z mé strany nepatřičné.

■ Někteří vaši kritici považují za nepatřičné ale i to, že se veřejně vyjadřujete k jiným záležitostem. Stejně jako prezident i vy se musíte vyjadřovat v různých polohách, v nichž se pohybujete. Jste státní úředník, zároveň však také politický poradce, politolog a publicista. Už několikrát jste byl pskován za to, že není jasný, kdy ve které z těchto rolí vystupujete. Jednoduše řečeno – kdy mluvíte za prezidenta a kdy sám za sebe... Uznávám, že mě několikrát ověřené vyslovování v médiích může do určité míry působit matoucím dojmem. Právě proto, kdykoli mluvím pouze sama za sebe, snažím se to zdůraznit a upozornit na to. A řekl bych, že je to poměrně snadno rozlišitelné. Když jsem přišel na Hrad, samozřejmě jsem se prezidentu zeptal, zda mohu pokračovat v publikování svých analýz a názorů. Prezident to uvítal. Potom nedávno jsem o tom mluvil znovu a on zdůraznil, že je rád obklopen lidmi, kteří mají vlastní názory a dokážou je prezentovat.

■ Vy jste ovšem v rozhovorech a novinářů nejdnou zdůraznil svou loajalitu vůči svému „žefoví“. Kam až ta loajalita sahá? Jesté přji psaní svých článků – promiňte mi ten barvitější přírám – „služebním perem“... nebo se s Václavem Havlem natolik názorově shodujete?

Rekl bych, že se většinou shodujeme, ale stane se, že na něco mám jiný názor než on. Názory, které prezentuji ve svých komentářích a analýzách pro novináře, jsou mé vlastní; pokud je prezident čte, obvykle nimi souhlasí, někdy však také poznamená, že to či ono vidí jinak. To je ale naprosto v pořádku. Myslím, že by bylo velmi špatné, kdyby lidé, kteří prezidentovi pomáhají formulovat jeho politiku, byli jen jakýmsi jeho názorovými odlišky – jejich funkce by pak neměla vůbec smysl, protože formulace politiky vzniká z kreativního napětí. Sena poradce pro osobnost, již poskytuje své služby, je mimo jiné právě v tom, že se schopen říci, že má na to nebo ono odlišný názor, a ten názor zdůvodnit. To znamená, že funguje i jako určitý korektiv. Pochopitelně, když prezidentovi nabídnou svůj názor, který se liší od jeho názoru, je na něm, zda ho přijme nebo ne.

■ Mluvíte obecně – čtenáře by však patrně zajímalo, jaká je skutečná míra vašeho vlivu na Václava Havla. Jste pro něj tím, čím byl pro Ludvíka XIII. kardinal Richelieu? Leckteré novinářů vás označují za tvůrce hradecké politiky a senátor Benda řekl, že nechce všechna svá obvinění „svrhnout pouze na bedra této nemožného prezidenta, protože na Hradě o mnohém rozhodují pánové Jiří Pehe, Marián Čalfa a jiní“... O čem tedy rozhodujete?

Pokud jde o politiku, rozhoduje na Hradě v konečné instanci pouze jediná osoba a tou je prezident. Pouze on je ústavní institucí. Kancelář prezidenta republiky není vláda nebo úřad vlády, je to servisní úřad, který slouží jedinému člověku a o politických věcech tím pádem nerozhoduje. My pro prezidenta samozřejmě připravujeme analytické podklady jako mu jeho rozhodování, předkládáme mu doporučení, ale ta rozhodnutí sama jsou pouze jeho. To vyplývá z ústavy. Navíc, v případě právě tohoto prezidenta by mýšlením bylo velmi urážlivé předpokládat, že se nechá nějakým vládcem nebo že by svoloval odevzdání za rozhodování na jiné. Václav Havel je intelektuálně i charakterově velice silná osobnost – člověk, který si za svá rozhodnutí měří.

■ Jste obrovské jsou i nároky funkce, kterou vykonává. S ohledem na jeho křehké zdraví – nebylo by pro něj a možná i pro nás lepší, kdyby se místo vyčerpaného muže na Hradě stal respektovaným hlasem z Hrádků?

To je náročná, co si musí rozhodnout o něm. Páté se v podstatě na jeho fyzické možnosti, na jeho odhodlání

JUDR. JIŘÍ PEHE, nar. 1955 v Rokycanech. Po vystudování právnické fakulty pracoval v nakladatelství Práce, psal povídky a básně. V r. 1981 emigroval přes Jugoslávii do Itálie (dva rokosti studoval ho i s manželkou provezli v kufry svého vozu). V letech 1981–88 žil v USA, kde zpočátku pracoval jako číšník, hotelový recepční a noční výtvarník. Později získal stipendium ke studiu politických věd na Kolumbijské univerzitě, po jehož dokončení pracoval v neziskové organizaci Freedom House. V letech 1988–1994 působil v mnichovské redakci Rádía Svobodná Evropa, kde se postupně uplatňoval do pozice ředitele pro střední Evropu. Od r. 1995 vedl oddělení analýz a výzkumu v Open Media Research Institute v Praze. Na jaře 1997 začal externě pracovat pro prezidenta Havla, v září téhož roku se stal ředitelem odboru zahraniční politiky Kanceláře prezidenta republiky, nyní jako ředitel politického odboru koordinuje práci prezidentových vnitropolitických i zahraničněpolitických poradců.